

УКРАЇНСЬКІ БІБЛІОТЕКИ ГАЛИЧИНИ КІНЦЯ 1910-Х – ПОЧАТКУ 1920-Х РР.: ВІДНОВЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ

Лілія Сирота

Львівський національний університет імені Івана Франка
Факультет культури і мистецтв
Кафедра бібліотекознавства і бібліографії

Розкрито особливості відновлення роботи українських бібліотек в Галичині наприкінці Першої світової війни і в перші повоєнні роки. Особливу увагу звернено на комплектування бібліотечних фондів, громадську активність провідних діячів, діяльність економічних, просвітих і гімнастичних товариств щодо зміцнення бібліотечних осередків у Львові і в провінції.

Ключові слова: бібліотека, книга, Галичина, комплектування, українське товариство, 1910–1920-і рр.

Під час Першої світової війни і після її закінчення серед українського населення Галичини не зникала увага до книжки і ролі бібліотеки. Наукових досліджень про цей період існує небагато. Виділимо монографії Н. Кунанець [1] та Л. Дубровіної [2], ретроспективний бібліографічний покажчик «Історія бібліотечної справи та бібліографії в Україні» у 2 томах, виданий Національною парламентською бібліотекою України [3]; навчальний посібник В.В. Сєдих [4] та ін. Сьогодні історія бібліотечної справи в Україні ще потребує нових ґрунтовних досліджень.

Відомий громадський діяч Володимир Гнатюк спостеріг, що в багатьох селах Галичини можна не знайти «ні одної газети, ні одної книжки, крім хіба букварів та якої шкільної читаночки» [5]. Цю ситуацію намагалися виправити провідні культурні осередки. Визначний історик Іван Крип'якевич писав, що Перша світова війна принесла згачне поживлення книгарського руху. Він помітив існування попиту на українську книжку, що проявлялося у великих і численних замовленнях на нову і довоєнну літературу. «Толкувати се треба тим, ... що для не одного книжка є тепер одинокою розрадою, але й сим, що війна розсудила інтерес до читання, піднесла бодай в дечім духові потреби», – зазначав у статті «На повоєнні теми» вчений [6].

Українські бібліотеки активно створювалися на фронті. Про це, зокрема, свідчить діяльність військового товариства в с. Грубешові. 1917 року офіцери-українці австрійської армії створили товариський гурток «Soldatenhem» з метою «заспокоювати духові потреби жовнів. Кружкові тому будуть передовсім потрібні книжки і часописи. Щоби українські жовнири не остали позаду інших народностей, відкликаємо ся до української суспільности, шоби не відказала їм своїх жертв в українських дневниках і книжках. Маємо надію, що наше прошене буде сповнене», – читаємо в повідомленні газети «Діло» [7].

Про важливість популяризації української книги на війні і, зокрема, шляхом створення читальняних осередків, наголошувалося неодноразово на сторінках тогочасної преси. «Що потрібна і корисна є добра книжка особливо, коли вона писана в рідній мові для кожного письменного чоловіка, на се не треба доказів. Вона йому тим дорозша, чим більше він віддалений від рідного краю, коли більша туга за рідним словом ... почувую ся обов'язаним звернутись до української суспільности о як иайскорші численні книжки для полонених...», – писав отець Лев Вань, закликаючи надсилати українську книгу українцям-полоненим в Російській імперії та Італії [8].

Характерним був і інший заклик: «До шпиталів чи заведень для реконвалесцентів і таборів полонених прибувають що рав то нові люди. Ідімо до них. З книжками, часописями, чи добрим словом. ... Популяризуймо рідні виданя. Наші часописи, брошури, книжки і листівки поширюймо масово» [9].

У місті Львові проводилися гуманітарні акції збору коштів і книг для українських жовнів. Їх ініціатори зверталися до населення приносити до президії магістрату міста книги для читання, календарі, музичні інструменти та ін. «Висока ціль заохотить без сумніву найширші круги мешканців нашого міста до діяльности в тім напрямі, до котрої управа м. Львова П. Т. мешканців м. Львова дуже уклінно запрошує», – читаємо у газеті «Діло» [10].

Наприкінці 1910-х рр. товариство «Просвіта» поставило собі за мету покращити матеріальний і духовний рівень життя галичан, розвиток читальень і бібліотек як важливу умову їх культурного розвитку, «Просвіта» засновувала культурні інституції, проводила заходи для піднесення душовності. Великого значення товариство надавало також видавничій діяльності як шлязу до ліквідації безграмотності та поширення знань серед населення Галичини. «Добра книга, ширення освіти ... це одна з підстав державности тих народів, котрі виборили її для себе», – писав літературознавець Михайло Возняк [11].

Товариство «Просвіта» – одна з небагатьох інституцій, частина бібліотек якої продовжувала функціонувати під час війни у 1915 і 1916 роках. Про це повідомила газета «Діло»: «...бібліотека зростає головно дарованими книжками і тою дорогою дістала, бібліотека в тім часі 205 книжок...» [12]. Наприкінці Першої світової війни було чітко усвідомлено, що кожне «... взірцеве село мусить мати

церков з приходством, школу, громадський дім з побічними будинками, читальню, захоронку, спільну пекарню...» [13]. Так писав один з представників Краєвого товариства «Сільський господар» Іван Макух. Така культурна інституція, як читальня, була поставлена в один ряд з такими важливими і вкрай необхідними закладами, як церква, школа, пекарня, захоронка та ін.

У напрямі створення і відновлення роботи бібліотек активно працювало товариство «Просвіта». Збереглися відомості про функціонування так званих «повітових бібліотек», які засновувалися при філіях цього товариства. Наприклад, «повітова бібліотека», або інша її назва – бібліотека повіту Бриндас, існувала на пожертви селян і ці пожертви збирав член яворівської філії «Просвіти» професор Адольф Мусянович [14]. Читальня «Просвіти», яка існувала в м. Городку, на кошти, зібрані з вистав і членських внесків, закупила в Головного Товариства «Просвіта» у Львові книжки до своєї бібліотеки на суму 15000 марок польських [15].

Допомагав розвиватися публічним бібліотекам у складний повоєнний час громадський фонд «Учітеся, брати мої», ініційований у Львові і регулярно популяризований у Галичині відомим тогочасним політиком і журналістом Федем Федорцівим, з метою підтримки культурних інституцій. Відомо, що 1921 року представикам фонду вдалося зібрати 19000 марок польських, 1922 року – 12480 марок польських. На ці кошти, зокрема, восени 1922 р. відділ читальні у Любліні Великому і Любліні Малому з метою поповнення книжкових фондів місцевих бібліотек викупив 100 томів бібліотеки в Головного відділу «Просвіти» у Львові [16].

Подібна активність спостерігалася і у Львові. Для прикладу, керівники відділу читальні «Просвіти» городецького передмістя у Львові зверталися до українського населення, яке проживало у цьому передмісті, із закликом масово записуватися у читальні [17].

Вже у 1917 р. зутрічаємо перші повідомлення про початок роботи відновлених бібліотек, про особливості їх комплектування. Керівництво бібліотеки Головного відділу товариства «Просвіта» повідомило, що одна з її бібліотек буде знову відкрита і доступна для публічного вжитку 5 лютого 1917 р. [18].

Бібліотеки товариства «Просвіта» і Наукового товариства імені Шевченка комплектувалися виключно україномовною літературою, незалежно від того, де вона була видана – у Львові чи в Києві; чи це класика, чи сучасна література. Про це свідчать численні повідомлення. Одне з них: «Товариство «Просвіта» у Львові купить перший том: «Повісті й оповідання Івана Нечуя Левицького» (Київ, 1909. Видане друге). Оферти просимо слати до Канцелярії Товариства у Львові (Ринок ч. 10)» [19].

Інше повідомлення стосувалося діяльності Управи Біблотeki Наукового Товариства ім. Шевченка, яка звернулася до «усього українського громадянства ... з уклінною просьбою присилати до Бібліотеки Товариства всякі – свої й чужі видання, що вийшли від р. 1914 аж доси, як в українській мові, так і в якій будь іншій, коли вони присвячені Україні і укр. справі ... зібрані в осім архіві бібліотеки можуть вони буи дуже цінним матеріалом до нашої історії за часів великої світоної війни, а передовсім можуть уже тепер значно допомогти бібліографічній комісії Товариства при уложеню, розпочатих нею публікацій» [20].

На початку 1920-х років кращі представники інтелігенції Львова запропонували «завести моду», тобто провести акцію – дарувати українські книжки на Різдво всоім знайомим і родичам. Як було зазначено, ця акція повинна стати доброю традицією, проводитися регулярно і популяризуватися у пресі. Ця ідея постала з необхідності – відсутності достатньої кількості читалень, потребою піднести рівень читання, важким фінансовим станом українських інституцій. «Колиб українські жінки – матері, учительки, шкільна молодь, пластунки свідомо і послідовно впроваджували звичай купування книжок для своєї рідні чи приятелів з нагоди свят чи яких інших випадків, тоді можеб з часом зросло взагалі замилювання до читання і купування книжок, тоді певно твори наших найліпших письменників не припадалиб пилом, лише появлялися би новими накладами, а в нашій суспільности булоб щораз менче таких інтелігентних родин, що крім «Кобзаря» та кількох принагідних брошур не мають жадної книжки», – згадувала Олена Залізняк [21].

Крім товариств «Просвіта» і «Сільський господар», активну діяльність по відновленню сільських і міських бібліотек відіграло і патріотично-гімнастичне товариство «Сокіл», або «Сокіл-батько». Це товариство 1923 року у Львові закупило велику кількість творів повоєнних українських видавництв. Серед них були книги: Г. Ібзен «Пер Гюнт», О. Маковей «Кроваве поле», К. Поліщук «Червоне марево», С. Чарнецький «Сумні ідем», Ф. Федорців «Драгоманов – Книга Битія Українського Народу» [22]. Ці книжки розсилалися на конкретні адреси бібліотек за дуже доступними цінами на умовах післяоплати [22].

У тогочасній пресі також зустрічалися оголошення приватних осіб, які намагалися знайти і купити українські книжки і передати їх бібліотекам. Для прикладу, пан А. Княжинський з с. Тисовиці (повіт Стрілки) звернувся до населення з інформацією про можливу купівлю всіх томів бібліотеки газети «Діло» і всіх річників газети «Воля» за 1880–1897 рр. [23].

Про усвідомлення важливості відкриття бібліотек і читалень свідчило звернення Союзу українок до українських жінок: «Коли в нашій народі йде організаційна робота, не можемо ми жінки стояти на боці і приглядатися. Нам

треба взяти ся до роботи! ... Задачею ... є бібліотеки і читальні, відчиги, сходи, концерти, театральні вистави, прогульки» [24].

В одному з головних документів Союзу українок – Комунікаті «Союзу Українок» до жіноцтва в краю» – прямо говорилося про важливість закладення бібліотек і видання жіночих часописів [25]. На початку 1923 р. пріоритетим напрямом діяльності Просвітньої секції Відділу Союзу українок у Львові стало відновлення і поповнення бібліотеки цього товариства, яка була зруйнована воєнним лихоліттям. Його членкині звернулися з проханням до всіх, у кого зберігалися книжки з передвоєнної бібліотеки товариства, повернути їх. Одночасно вони закликали подарувати книжки, щоб швидко укомплектувати книгозбірню. Книжки потрібно було надсилати на домашню адресу відомої громадської діячки Марії Струтинської або на адресу секції [26].

Як бачимо, наприкінці Першої світової війни і в перші повоєнні роки діяльність українських бібліотечних осередків в Галичині не припинялася. Їхні фонди, хоча й зазнали значних втрат, було поповнено за допомогою пожертв і активної участі відомих громадських діячів. Бібліотеки швидко налагодити свою роботу. Діяльність із створення і відновлення сільських і міських бібліотек мала позитивну динаміку, про що говорилося у статті. Водночас ще багато аспектів минулого бібліотечної справи залишаються малодослідженими, як у всеукраїнському, так і в регіональному масштабах.

Література

1. Кунанець Н. Е. Бібліотечна справа на західноукраїнських землях (XIII ст. – 1939 р.) : консолідований інформаційний ресурс : монографія / Н. Е. Кунанець ; Нац. Ун-т «Львівська політехніка». – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2011. – 446, [24]с. : іл.
2. Дубровіна Л. А. Бібліотечна справа в Україні в ХХ столітті : монографія / Л. А. Дубровіна, О. О. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису. – Київ : [б. в.], 2009. – 530 с.
3. Історія бібліотечної справи та бібліографії в Україні : ретросп. бібліогр. покажч. публікацій середини XVIII ст. – початку ХХІ ст. : у 2 т. / НПБ України ; авт.-уклад. С. Л. Зворський. – Київ : [б. в.], 2013. – Т. 1 : (1–4160). – 256 с. ; Т. 2 : (4161–7286). – 239 с.
4. Сєдих В. В. Історія бібліотечної справи в Україні : навч. посіб. / В. В. Сєдих ; наук. ред. Н. М. Кушнарєнко ; Харк. держ. акад. культури. – Харків : ХДАК, 2013. – 212 с.
5. Гнатюк В. На що у нас видають ся книжки? / Володимир Гнатюк // Діло. – 1917. – Ч. 55. – 8 марта. – С. 2.

-
6. Крипякевич І. На повоєнні теми / Іван Крипякевич // Діло. – 1917. – Ч. 5. – 6 січ. – С. 3.
  7. Для Українців-жовнірів в поли // Діло. – 1917. – Ч. 26. – 2 лют. – С. 3.
  8. Вань Л. Справа лектури для полонених в Росії і Італії / о. Лев Вань // Діло. – 1917. – Ч. 44. – 23 лют. – С. 1.
  9. До народного учительства // Діло. – 1917. – Ч. 8. – 12 січ. – С. 2-3.
  10. Книжок для жовнірів // Діло. – 1917. – Ч. 31. – 8 лют. – С. 3.
  11. Возняк М. Перед ювілеєм української книги / Михайло Возняк // Громадський Вістник. – 1923. – Ч. 9. – 13 січ. – С. 2.
  12. Бібліотека Головного Виділу Товариства Просвіта в 1915 і 1916 рр. // Діло. – 1917. – Ч. 37. – 15 лют. – С. 2.
  13. Макух І. Відбудова краю / Іван Макух // Діло. – 1917. – Ч. 48. – 28 лют. – С. 1.
  14. [Яворівський вістник] // Громадський Вістник. – 1923. – Ч. 3. – 4 січ. – С. 7.
  15. С-й В. Читальня «Просвіти» / В. С-й // Громадський Вістник. – 1922. – Ч. 144. – 17 серп. – С. 6.
  16. К-ський В. З Любліна великого і малого / В. К-ський // Громадський Вістник. – 1922. – Ч. 145. – 18 серп. – С. 6.
  17. Виділ читальні «Просвіти» городецького передмістя у Львові // Діло. – 1917. – Ч. 74. – 30 марта. – С. 4.
  18. [Заряд бібліотеки Головного Виділу Товариства «Просвіта»] // Діло. – 1917. – Ч. 27. – 3 лют. – С. 4.
  19. [Товариство «Просвіта»] // Діло. – 1917. – Ч. 34. – 11 лют. – С. 4.
  20. Посилайте книжки! // Діло. – 1918. – Ч. 87. – 17 цвіт. – С. 4.
  21. Залізник О. Українська книжка – святовечірний дарунок [Текст] / Олена Залізник // Громадський Вістник. – 1923. – Ч. 5. – 6 січ. – С. 4.
  22. Позір! // Громадський Вістник. – 1923. – Ч. 26. – 3 лют. – С. 5.
  23. Купимо всі томи Бібліотеки «Діла» і всі річники «Волі» (1880–1897) // Діло. – 1918. – Ч. 87. – 17 цвіт. – С. 4.
  24. В справі організації українського жіноцтва / Головний Виділ тов. «Союза Українок» у Львові // Діло. – 1917. – Ч. 68. – 23 марта. – С. 1.
  25. Комунікат «Союза Українок» до жіноцтва в краю / Союз Українок // Громадський вістник. – 1922. – Ч. 13. – 4 марта. – С. 6.
  26. Заклик! // Громадський Вістник. – 1923. – Ч. 32. – 10 лют. – С. 7.

**УКРАИНСКИЕ БИБЛИОТЕКИ ГАЛИЧИНЫ КОНЦА 1910-Х – НАЧАЛА 1920-Х ГГ.:
ВОЗОБНОВЛЕНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

Лилия Сирота

Львовский национальный университет имени Ивана Франка

Факультет культуры и искусств

Кафедра библиотековедения и библиографии

Раскрыты особенности восстановления работы украинских библиотек в Галичине в конце Первой мировой войны и в первые послевоенные годы. Особое внимание обращено на комплектование библиотечных фондов, общественную активность известных личностей, деятельность экономических, просветительских и гимнастических обществ по укреплению библиотечных центров во Львове и в провинции.

Ключевые слова: библиотека, книга, Галичина, комплектование, украинское общество, 1910-1920-е гг.

**UKRAINIAN GALICHYNA LIBRARIES AT THE END 1910s - EARLY 1920s:
RESUMPTION OF ACTIVITIES**

Lily Syrota

Ivan Franko Lviv National University

Faculty of Culture and Arts

Department of Library Science and Bibliography

The features of restoring the work of Ukrainian libraries in Galichyna at the end of the First World War and in the first post-war years are revealed. Particular attention is paid to the acquisition of library collections, social activity of famous personalities, the activities of economic, educational and gymnastic societies to strengthen library centers in Lviv and in the province.

Key words: library, book, Galicia, purchase of books, Ukrainian society, 1910-1920 s.